

Europa Europa

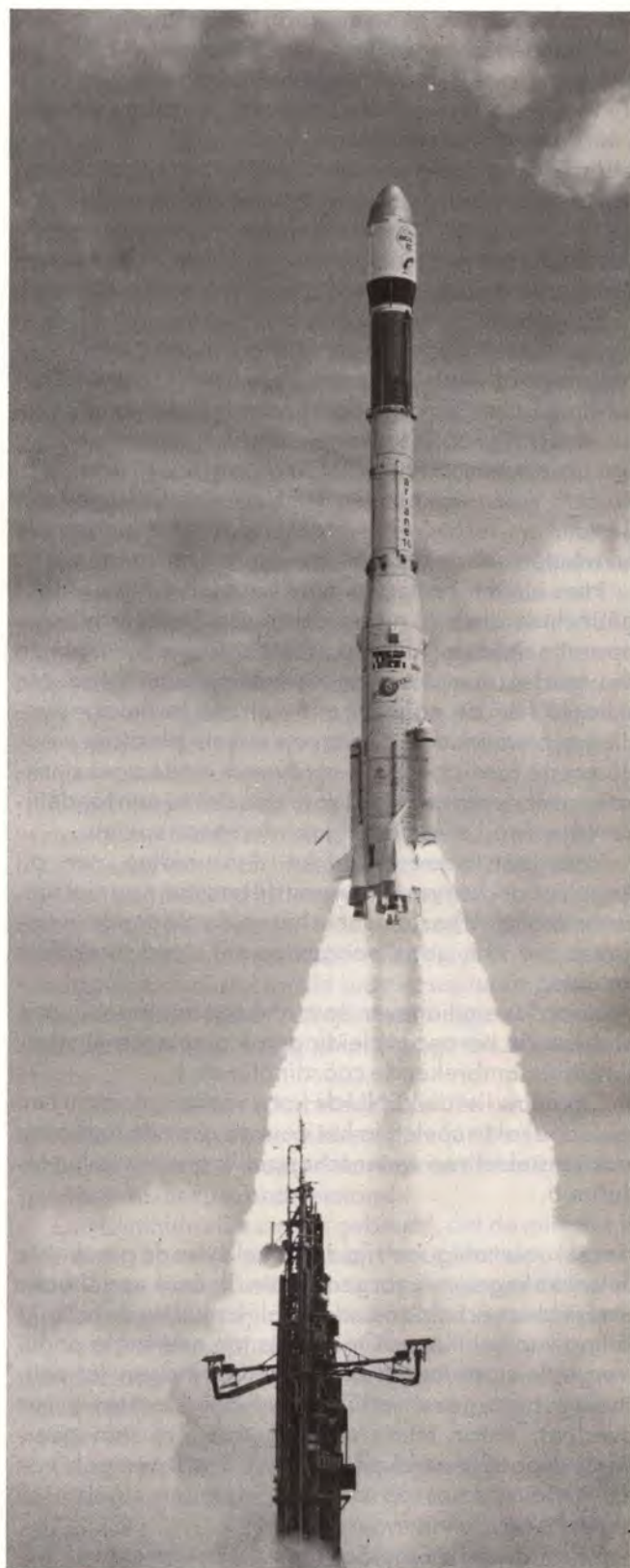
J.TH. HOEKEMA*

Europa is in de mode. Tot voor kort weinig gebruikte begrippen als 'Midden-Europa' hebben het historisch stof van zich afgeschud. De dagen van de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie lijken, althans in cultureel opzicht, terug te komen. Over die, de grenzen van Oost en West overspannende, Europese identiteit wil ik het hier niet primair hebben. Wel over wat algemeen wordt samengevat als de Westeuropese identiteit en met name die op veiligheidsgebied.

Toch hebben die twee identiteitsbegrippen wel iets gemeen. Ze komen beide voort uit twee elementen: allereerst ongenoegen met of zelfs afkeer van de wijze waarop de Verenigde Staten leiding geeft aan het Bondgenootschap met West-Europa. Dat kan overgaan in diepe onvrede over de afhankelijkheid op het terrein van de veiligheid – immers de kern van het bestaan van een natie – van de Verenigde Staten. Daarnaast is er het element van een hang naar het onderstrepen van het eigene van Europa, het zoeken naar een eigen weg voor heel Europa die het ijzeren gordijn passeert. Van IKV tot de Duitse CDU, van Brugsma ('Europa Europa'!) tot Heldring, de wens zich niet neer te leggen bij de Europese deling wordt in brede kring gedeeld.

De mini-top in Reykjavik heeft de hier geschetste gevoelens versterkt. Niet alleen is er twijfel over de wijze van besluitvorming in Washington (waaraan Irangate nog zijn steentje heeft bijgedragen), ook de inhoud van de Amerikaanse voorstellen riep schrik op. Is de nul-nul optie voor middellange afstandssystemen in Europa wel goed als daardoor de 'eigen' middelen ontbreken om het grondgebied van de Sovjet-Unie te raken? Wordt in een wereld zonder ballistische raketten de afschrikking niet teveel gebaseerd op vanuit Europese optiek twijfelachtige 'slow flying' systemen als kruisraketten en bommenwerpers? Gevoegd bij veel andere tendenzen op politiek en economisch gebied in de VS (oriëntatie op de Pacific!) is het beeld – spookbeeld voor velen – ontstaan van een 'fortress America'. De VS laten Europa links liggen, waardoor het genoopt is het heft in eigen hand te nemen. 'Europa muss sich selbst behaupten', zoals oud-Bondskanselier Schmidt het uitdrukte. Kernachtiger kan het niet.

Tegen deze achtergrond moet ook D66 plaats bepalen. Juist D66 zou ik willen zeggen. In de eerste plaats heeft onze partij een goede en relatief lange traditie van nadenken over de Europees-Amerikaanse verhou-

Ariane-raket: Europees project (foto ESA)

* De auteur is lid van de redactie.

ding. In de partij-politiek voor D66 grauwe jaren '74-'76 heeft Hans van Mierlo daar vele behartenswaardige dingen over gezegd. Weliswaar schreef Piet Dankert in 1974 in de Internationale Spectator de klassieker 'Amerika's veiligheid is de onze niet', in de officiële PvdA-standpunten zoals door minister Van de Stoel uitgedragen, prevaleerde de angst voor de Duitse factoren en de huiver de Verenigde Staten tegen het hoofd te stoten. Men herinnere zich het krachtige verzet van Nederland tegen de (NAVO-) verklaring van Ottawa in 1974 waarin de Britse en Franse kernmacht in het kader van de Atlantische veiligheid worden geplaatst. Ook in de ongelukkige episode, nu bijna ten einde, waarin het Nederlandse veiligheidsbeleid was verengd tot de keuze tussen het wel of niet plaatsen van 48 kruisraketten, heeft D66 althans getracht de internationale dimensie en het bereiken van een oplossing voor het hele Bondgenootschap te benadrukken.

Niet alleen het doortrekken van deze historische lijn pleit voor een actieve inbreng van onze partij in de nu opgelaaide discussie, dat doet ook het feit dat zo'n discussie in het algemeen meer door 'links' dan 'rechts' gevoed pleegt te worden. Partijen ter rechter zijde plegen zich eerder tevreden te voelen met de status quo op veiligheidsgebied. Dat geldt zeker voor Nederland waar solide Atlantici als Joris Voorhoeve en oud-officieren in het CDA de toon zetten. (Dat die oud-officieren wel eens specifieke 'Nederlandse' opvattingen op het gebied van kernbewapening hadden of hebben, maakt hen nog niet tot overtuigde 'Europeaan').

In de PvdA is de Europa-discussie op gang gekomen in het zusterblad van dit periodiek: Socialisme en Democratie (Scheffer: 'Nederland tussen Europese en Atlantische solidariteit', aanbevelenswaardig!) De vraag die nu het meest interessant is – maar ook het moeilijkst te beantwoorden – is waar zij toe zal leiden. De analyse van water aan schort is eenvoudiger dan de remedie. Superrealist Heldring legde in NRC/H van 12 december 1986 de vinger op de zere plek wanneer hij schrijft dat zelfs de briljantste analyticus niet kan aangeven hoe het verder moet. Ik zou die handschoen niet willen of durven oppakken. Wel een paar stellingen:

– het geheel *onafhankelijk* van de VS behartigen van de Europese veiligheidsbelangen zal buitengewoon moeilijk tot onmogelijk zijn; in ieder geval vergt dat een zeer hoge prijs alleen al in termen van de kosten voor een geloofwaardige defensie (heel-te-simpel gesteld: van goedkope Amerikaanse kernwapens naar eigen kernwapens en dure overbrengingsmiddelen, èn, inspanningen om de conventionele achterstand ten opzichte van de SU in te halen). Zo'n situatie vergt ook een veel grotere strategische over-

eenstemming tussen en eenwording van in elk geval drie leidende Europese landen (VK, Frankrijk en BRD) dan nu het geval is;

– de veiligheidssituatie in de wereld zal er met de introductie van een derde supermacht niet beter op worden; de SU zal zich bijvoorbeeld bedreigd voelen door VS, Europa en China. Ook de wapenbeheersing zal worden gecompliceerd.

Achterover leunen en berusten in de Amerikaanse hegemonie dan maar? Dat niet, dunkt mij. Wel het besef dat die hegemonie ons een tamelijk grote mate van goedkope en ook makkelijke bescherming heeft gebracht die niet eenvoudig en slechts met veel politieke nadelen zou kunnen worden ingeruild voor een geheel zelfstandig Europa. Het ware m.i. beter met behoud van het fundament van het Atlantisch bondgenootschap (op zich zelf al voorwerp van erosie en schokken) de Europese afstemming te vergroten (in het Frans: concertation). Op dat begrip zullen pragmatische Vanden Broek en visionair Chirac zich *in de praktijk* verenigen, n'en déplaise de harde wijze waarop Van den Broek zich van Chirac's speech van 3 december 1986 distantieerde bij de Begrotingsbehandeling BZ. Terecht sprong Maarten Engwirda daar (als bijna enig kamerlid) op in. In het door Chirac voorgestelde Handvest van de Europese veiligheid staat ook voor Atlantici immers geen onvertogen woord. *Afstemming* dus, wat wil zeggen dat wij in Europees verband (afhankelijk van het onderwerp WEU, EPS, Eurogroep) meer dan tot nu toe tot gezamenlijke standpuntbepaling komen. Op die wijze zou het shock-effect van Reykjavik positief benut kunnen worden.

De resultaten van die afstemming kunnen naar de VS toe tot uitdrukking worden gebracht, zowel bilateraal via het EG-voorzitterschap (of de Troika) als in de NAVO. Waarom niet veel eerder in het Bondgenootschap een werkelijke evaluatie van de strategische gevolgen van SDI afgedwongen? Waarom pas nu een militaire studie naar de NAVO strategie in de jaren negentig? Zo'n politieke afstemming zal gepaard moeten gaan met een economisch-industrieel-militaire afstemming zodat Europa, bij voorkeur met één interne markt, de competitie met de VS aan kan, bij bijv. de wapenproductie maar ook bij het ontwerpen en invullen van militair-tactische concepten als FOFA (follow-on forces attack). Ander voorbeeld: de Europese waarnemings satelliet, nuttig voor de veiligheid en bruikbaar in de wapenbeheersing, ter aanvulling op de Amerikaanse middelen. De gedachte van een 'ESMA' (European Satellite Monitoring Agency) is hard neergesabeld door Minister Van Eekelen nadat Maarten Engwirda daar in een motie bij de begroting voor

had gepleit. Waarom die koudwatervrees voor Amerikaanse gevoeligheden? En voor wat Nederland betreft: als wij stilstaan, bewegen de grotere Europese landen wel: Frankrijk bijvoorbeeld met zijn ruimtevaart en satellietplannen, Engeland bijvoorbeeld met zijn eigen (zeer juiste) uitspraken over het ABM-Verdrag, de BRD met haar Ostpolitiek, hoe zeer die ook door binnenlands-politieke redenen gemotiveerd zal zijn. Genoeg zendingswerk dus voor D66 in de Nederlandse politieke arena.

Ik licht nog één element uit de mogelijkheden voor een hoger Europees profiel: de betrekkingen met Oost-Europa. Europa (met Nederland dan nog als één van de hekkesluiters) is de laatste jaren in het algemeen nogal traag geweest bij het ontwikkelen van die betrekkingen. Sancties als teken van fermheid na Afghanistan (1979) en Polen (1981) zijn omgeslagen in het tegendeel, doordat geen duidelijkheid bestond over de afwikkeling daarvan: in twijfel of een boycot van Oost-Europa wel werkte, in het ontbreken van eenduidige lijn bij het uitvoeren van die boycot. Een oriëntatie op Oost-Europa (zonder illusies over de veranderbaarheid van hieruit) zal spanningen met de VS opleveren. In die zin is zo'n politiek voor Nederland een wellicht moeilijk te verteren ommezwaai van de krachtige steun in Oost-West zaken van Nederland aan de Amerikaanse positie (veiligheidskwesties uitgezonderd, doch wel sterk zichtbaar in de context van CVSE). Uiteraard moet bij zo'n Oosteuropa-politiek ervoor gewaakt worden dat Europa niet tegen de VS wordt uitgespeeld.

De as Bonn-Parijs zal ook voor Nederland waar tot nu toe de Angelsaksische/Atlantische anti-continentale oriëntatie overheerste, in de praktijk meer van belang moeten worden. Dat hoeft niet per se te leiden tot Duitse vingers aan de atoomtrekker, of steun aan de typisch nationale Franse aspiraties. Wel een politiek krachtenveld waar (zie de WEU) de oude zes plus het VK meer de toon gaan aangeven als smaakmakers van Europa. Langzaam maar zeker zal die samenwerking ook een militair-politieke dimensie ontwikkelen, bijvoorbeeld op basis van de reeds bestaande Duits-Franse samenwerking. Voor de voorzienbare toekomst kan de NAVO de militaire paraplu zijn waaronder dit proces voortschrijdt. Kiezen voor meer Europa betekent niet het afzweren van de VS of de NAVO maar voor een gezondere, wat evenwichtiger verhouding tussen de twee pijlers die het Bondgenootschap vormen. Voor D66 een proces dat, dunkt mij, gestimuleerd moet worden.

De priester en de reiziger

In een land waar 20% van de kinderen stierf van de honger voordat ze volwassen werden sprak ik daarover met een priester. "Het is droevig, maar het is altijd zo geweest en het zal altijd wel zo blijven," antwoordde deze.

"De ouders worden zeer kameraadschappelijk opgevangen door hun burens, ook ik spreek veel troostende woorden, en dan komen ze er wel overheen. En och – zolang ons Opperwezen zorg draagt dat 80% overleeft om de gewoonten van onze stam voort te zetten – waar zouden wij over klagen?"

"Maar, Wijze Man," antwoordde ik, "ware kameraadschap zou er toch in bestaan, die kinderen in leven te helpen houden? Want er is voedsel genoeg in deze streken. Alleen, het wordt opgevoerd aan de varkens en aan de paarden van de Maharadja. Als U daarover zwijgt, zijn Uw troostende woorden holle woorden."

"Uw gedachten nemen een verkeerde richting," antwoordde de priester, "want wij wensen allen dat de Maharadja veel glanzende paarden en veel zeer dikke varkens heeft. Dáárop namelijk berust het respect, het aanzien dat wij genieten bij onze buurvolken die wonen langs de volgende rivier." Toen dacht ik aan de Eems en aan de Schelde.

"Hij zegt allen", dacht ik, "dat kan niet, dat geloof ik niet. Maar meer dan de

helft, dat is misschien waar".

Ik dacht aan Nederland, waar 51% van de bewoners een regering koos die zo'n droevige blik op de toekomst heeft: de Angst om de Boot te Missen, de angst om de Chinezen van Europa te worden laat ons geen keus: de kruisraketten plaatsen, de plutonium-economie omhelzen, één trein met 300 km/h laten rijden en de rest onbetaalbaar maken.

Wie ben ik om te zeggen: die Oosterse volkeren zijn aan de Westerse rationaliteit nog niet toe?

Herman Coster